ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

УДК 631.115:691

Стельмащук А.М.,
д.е.н., професор,
ПВНЗ Хмельницький економічний університет

ЕФЕКТИВНІСТЬ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ БУДІВЕЛЬНОЇ ІНДУСТРІЇ НА СЕЛІ

Постановка проблеми. Пріоритетним напрямом розвитку села є зрівноваження основних його сфер - економічної, соціальної та екологічної, тобто забезпечення сталого розвитку, що відповідає основним напрямам політики розвитку сільських територій у країнах – членах ЄС.

Висока актуальність проблеми сталого розвитку сільських територій зумовлюється, з одного боку, наростаючою кризою сільського життя, пов'язаною із зростанням рівня безробіття на селі, а з другого боку – підвищенням попиту на об'єктивні ресурсні переваги сільського життя над міським. Упродовж низки років загострюються проблеми у сфері збереження і розвитку трудового потенціалу села, що пов'язано з невдалими економічними реформами, демографічною та економічної кризами. В результаті українське село втрачає свою привабливість для проживання, роботи і розвитку особистості. Тобто, основна проблема полягає у вирішенні питання щодо підвищення рівня добробуту сільських жителів та рівня життя на селі до рівня міського.

Економічний аналіз засвідчує, що сільські території мають значні потенціальні можливості в покращенні життя на селі за рахунок раціонального використання наявних ресурсів природного походження шляхом розвитку на сільських територіях промислової індустрії. Володіючи значними запасами піску, глини та іншої будівельної сировини, економічно доцільно розвивати місцеву будівельну індустрію, що сприятиме вирішенню проблеми зайнятості сільського населення, зростання його доходності та забезпечуватиме індустріальний розвиток сільських територій, оскільки виробництво будівельних матеріалів пов'язане з капітальним будівництвом та галузями, які його обслуговують.

***Аналіз останніх досліджень і публікацій*.** Аспекти розвитку сільських територій широко вивчаються у дослідженнях вітчизняних вчених, серед яких: О.М. Бородіна, В.К. Збарський, В.С. Кравців, Ю.Я. Лузан, А.В. Лісовий, І.В. Прокопа, П.Т. Саблук, В.В. Юрчишин та інші. У їхніх працях відображено ґрунтовні результати досліджень основних шляхів і чинників розвитку сільських територій, зокрема сільського господарства як складового елемента. Особливості розвитку сільських територій європейських країн досліджували Л. Лисенко, К. Бєлокрилов, Є. Авайкіна, К. Шаптала.

Однак, незважаючи на цінність проведених досліджень, на позитивні зрушення в сільському господарстві України, існує ще багато невирішених проблем. Зокрема, на регіональному рівні все ще зберігається тенденція щодо недооцінки ролі сільських територій у загально економічному розвитку країни, структурі економіки областей України. Крім того, основним видом господарювання на сільських територіях залишається аграрне виробництво при нерозвинених несільськогосподарських видах діяльності. Ця незбалансованість структури посилює кризові тенденції в розвитку сільських територій, активізує процеси міграції працездатного сільського населення до міст.

Питання розвитку індустріалізації сільських територій, зокрема галузі виробництва будівельних матеріалів розглянуто в наукових публікаціях таких українських вчених, як Дейнеко Л.В., Коваленко О.В., Кондратенко В.А., Мариуц С., Маршак М., Назукін Ю.М., Стороженко Л.О., Чайка В.А., Червяков Ю.Н., В. Шевченко, Шелудько Е.І. У результатах їх дослідження аналізуються основні тенденції розвитку галузі, порівнюється динаміка виробництва різних груп будівельних матеріалів, аналізується структура виробництва та співвідношення експорту до імпорту.

Аналіз результатів дослідження підтверджує доцільність продовження вивчення поставленої проблеми. Зокрема, при розгляді питання соціально-економічного розвитку села слід розмежовувати сільські території та сільськогосподарське виробництво, оскільки сільську територію не можна визначати лише як просторову базу для агровиробництва, а доцільно також розглядати питання, пов'язані з індустріальним розвитком сільських територій.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування доцільності і напрямів розвитку підприємств будівельної індустрії на селі як основи покращання вирішення проблеми зайнятості сільського населення, зростання його доходності та забезпечення індустріального розвитку сільських територій.

Основним завданням дослідження є обґрунтування передумов, принципів і факторів розміщення, структури та розвитку промисловості будівельних матеріалів в сільській місцевості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сільська територія, як економічне формування, де проживає третина населення нашої держави і припадає 90% її площі, характеризує собою складну і багатофункціональну природу, соціально-економічну й виробничо-господарську структуру та характеризується сукупністю властивих кожній з них особливостей: площею земельних угідь, на яких вона розміщена; чисельністю населення; обсягами і структурою виробництва; розвитком соціальної й виробничої інфраструктури; формою зайнятості у виробництві тих, хто проживає на ній та іншими рисами [5; 10; 11].

Сільські території — це не тільки просторовий базис виробництва, а й природне середовище та місце життєдіяльності людей. Саме тому від людини, її культурно-освітнього рівня, професійної підготовки, навичок, вмотивованості, бажання та вміння працювати і господарювати залежить ефективність використання території [5; 10; 11].

Незважаючи на значний наявний природно-ресурсний потенціал, сільські території характеризуються бідністю населення, що пов'язано з недостатньо ефективним використанням ресурсів села, непривабливістю ведення бізнесу в сільській місцевості, оскільки природні ресурси залишаються в розпорядженні органів державної влади або великих приватних структур, в результаті чого сільське населення вимушене мігрувати.

Одним з найважливіших напрямів вирішення зазначених проблем є розвиток будівельної галузі на селі.

Будівництво – це багатофункціональна система з великою кількістю зв'язків і залежностей, що є самостійною галуззю національного господарства і охоплює нове будівництво, реконструкцію, ремонт і реставрацію будівель і споруд. Це – галузь матеріального виробництва, продукцією якої є закінчені будівництвом і підготовлені для експлуатації виробничі підприємства, житлові будинки, громадські будинки і споруди та інші об'єкти. Будівництво визначає рівень розвитку будь якого суспільства та умови життя людини. Основне завдання будівництва – створення і поновлення основних засобів національного господарства, що призначаються для розвитку сільських територій громадського виробництва та вирішення національних проблем [1; 15].

В структурі галузі будівництва центральне місце займає будівельна індустрія, яка поділяється на дві стадії: виробництво будівельних матеріалів і виробів й безпосередньо будівництво.

Як відомо усі будівельні матеріали поділяються на природні і штучні. При цьому природні матеріали є як у вигляді матеріалів (цемент), так і у вигляді конкретних виробів (бетонна балка, цегла, черепиця, шифер, металоконструкція) [1; 15].

Природні неорганічні матеріали називають також нерудною сировиною, тому що їх, як і рудну сировину, добувають із надр землі, але тільки відкритим способом, тобто в кар'єрах. Нерудна сировина – це глина, пісок, піщаник, вапняк, щебінь, брущатка, камінь, граніт, гравій, туф, мармур, пемза [1].

Природні неорганічні матеріали при необхідності проходять операцію подрібнення, грохочення та сортування. Напрямки, в яких використовують ці матеріали: як заповнювачі при виготовленні розчинів і бетонів; як облицювальні матеріали; як матеріали для фундаментів (граніт); як підлоговий матеріал при будівництві доріг [1].

Розвиток будівельної індустрії на селі (рис. 1), яка є провідною галуззю національного господарства, позитивно впливає на структуру і ефективність функціонування сільської території, на рівень зайнятості сільського населення.

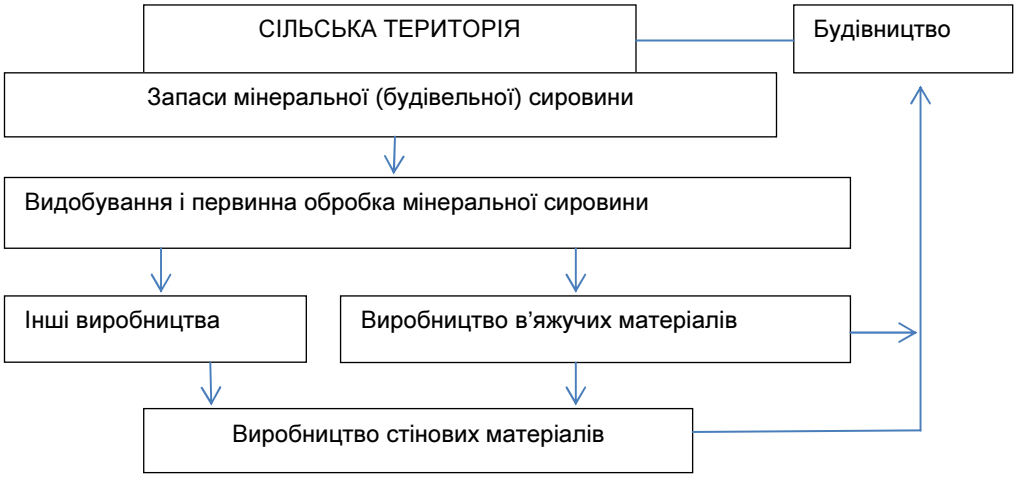

Рис. 1. Структура будівельної індустрії на сільських територіях

Джерело: розробка автора

Об'єктивна необхідність розвитку будівельної індустрії на селі пов'язана з тим, що природний ресурсний потенціал України представлений багатогранним спектром мінеральних ресурсів, придатних для виробництва будь-якого виду будівельних матеріалів: цегли керамічної і силікатної, бетонних і залізобетонних виробів, покрівельних матеріалів, столярних виробів тощо.

На даний час на території України виявлено близько 20000 родовищ і проявів 111 видів природних і техногенних корисних копалин, з яких 9051 родовище (з урахуванням комплексності) і 96 видів корисних копалин мають промислове значення і враховуються Державним балансом запасів, у тому числі: родовищ нафти і газу – 984, метану вугільних родовищ – 127, вугілля – 766, торфу – 1568, металічних корисних копалин – 358, неметалічних корисних копалин – 3907, підземних вод – 1067. До числа розвіданих належать 7667 родовищ 96 видів корисних копалин [1]. Серед них – родовища вогнетривких глин, високоякісний каолін (Полісся та Центральний район), облицювальний камінь (Житомирське Полісся). В усіх регіонах країни є запаси сировини для виготовлення будівельних і конструкційних матеріалів. Помітною є частка їх у структурі мінерального потенціалу Полісся, Карпатського, Центрального та Південного економічних регіонів [1].

На більшій території України поширені родовища спонділової глини, придатної для виробництва керамічної цегли, найбільші з них знаходяться у Чернігівській, Сумській, Полтавській, Харківській областях та східній частині Київської області. Окремі її родовища відомі в Луганській, Вінницькій, Рівненській та інших областях [1; 4].

Територіальне й економічно ефективне розміщення підприємств з виробництва будівельних матеріалів зумовлене сукупністю складних факторів, які включають кількісні запаси і якісний склад природних ресурсів, умови їх експлуатації та використання, особливості кліматичних, гідрогеологічних, енергетичних та інших ресурсів. Важливе значення мають екологічні, техніко-технологічні, соціально-демографічні та інші фактори.

В Україні налічується декілька тисяч підприємств, які містяться у всіх регіонах України, та поділяються на декілька груп: видобування та первинна обробка сировини (пісок, глина, гравій, щебінь, камінь тощо); виробництво в'яжучих матеріалів (цемент, вапно, гіпс); виробництво стінових матеріалів (цегла, блоки, бетон, залізобетон) та інші (плитка, віконні рами, шифер та ін.). Діяльність цих підприємств тісно пов'язана з попитом на будівельну продукцію, який формується у галузі будівництва [2; 8].

Теорія і практика підтверджують, що будівельна галузь стрімко розвивається в роки економічного підйому країни й першою відчуває кризові явища в економіці. Попит на продукцію підприємств-виробників будівельних матеріалів формується не лише під впливом циклічних хвиль в економіці, він тісно пов'язаний з порою року. Природно, що в теплу пору року збільшуються обсяги будівництва і, як наслідок, збільшується попит на продукцію виробників будівельних матеріалів. Тобто, будівельна продукція характеризується сезонним попитом, а отже, сезонними коливаннями у виробництві. Тому для стабільного й ефективного функціонування підприємств галузі виробництва будівельних матеріалів важливим є передбачення попиту на свою продукцію та можливість отримання точних і достовірних прогнозів для зменшення підприємницьких ризиків [2; 3; 8].

В економічній літературі, присвяченій проблемам розвитку будівельної індустрії, зустрічаються різні думки щодо характеру виробництва будівельних матеріалів. Ряд учених [3; 8] вважає, що галузь з виробництва будівельних матеріалів має місцевий, внутрішньорайонний характер. Цьому сприяють такі фактори, як більш-менш рівномірне територіальне розташування сировинних ресурсів, відносна незалежність від інших галузей (за винятком будівництва) тощо.

У той же час окремі економісти-дослідники заперечують виключно місцевий характер виробництва будівельних матеріалів. Вони вважають, що ця концепція не враховує особливостей локальної концентрації нерудних копалень, шлаків, золи та інших супутніх продуктів – сировини для виробництва будівельних матеріалів, в обмеженій кількості економічних районів і областей, транспортного балансу, географічного положення, мережі залізничного сполучення, судноплавних і автомобільних шляхів, наявності трудових ресурсів, транспортабельності сировини та готової продукції та інших факторів і особливостей [4; 15].

Необхідно враховувати, що Україна займає зручне географічне положення, досить добре забезпечена транспортними шляхами, має розгалужену мережу залізниць. У той же час економічні райони та області України ще не забезпечені в повному обсязі стіновими матеріалами, їх виробництво знаходиться нижче рівня самозабезпечення. Як наслідок, це призводить до недовикористання виробничого потенціалу, нераціональних перевезень сировини та будівельних матеріалів, через що підвищується собівартість будівельних матеріалів, одночасно погіршуються їх якісні властивості, дорожчає вартість будівництва, перевантажується транспорт та збільшуються обсяги вантажно-розвантажувальних робіт. Для забезпечення ефективного функціонування і розвитку підприємств будівельної індустрії, зокрема виробництва стінових будівельних матеріалів, в основу їх розташування повинен бути покладений територіальний підхід, що має особливе значення для ефективного розвитку сільських територій [2; 4; 8].

Головним завданням спеціалістів даної галузі є формування раціональної структури виробництва стінових будівельних матеріалів, яке б враховувало необхідність збільшення випуску прогресивних, високоякісних, комфортних виробів з урахуванням сукупності сприятливих економічних, географічних і природних умов в інтересах досягнення найвищої окупності капіталовкладень у промисловість будівельних матеріалів.

Промисловість виробництва будівельних матеріалів пов'язана з іншими сферами національного господарства, адже вона є споживачем продукції багатьох галузей. У будівництві використовується 10% продукції машинобудування, 20% прокату чорних металів, 40% лісоматеріалів. Воно споживає вироби хімічної промисловості (лаки, фарби, пластмаси). Для виробництва будівельних матеріалів потрібна велика кількість палива й води. Будівельні матеріали, конструкції є важливою складовою частиною вантажообігу транспорту. Транспортні витрати в собівартості будівництва становлять біля 25% [2; 4; 8; 15].

Поряд із географічним фактором актуальною проблемою є недостатня активність підприємств-виробників будівельних матеріалів, яка пов'язана з недооцінкою маркетингу як головного інструмента вивчення ринку та виведення продукції на ринок.

В умовах ринкової економіки вивчення ринку повинно бути комплексним і визначальним як для виробників будівельних матеріалів, так і для підприємств торгівлі та будівельних організацій. Зростання уваги до цільового маркетингу виробництва та послуг останнім часом обумовлюється також тенденцією до універсалізації діяльності, коли виробники започатковують гуртову та роздрібну торгівлю, а фірми-продавці намагаються налагодити власне виробництво. Близько третини організацій паралельно з продажем та виробництвом будівельної продукції ще й надають ремонтно-будівельні послуги [15].

Така універсальність потребує чіткої орієнтації на ринок – кожне підприємство повинно планувати виробництво виключно "під споживача".

Виробництво цегли та інших стінових будівельних матеріалів в Україні поки-що погано адаптується до зміни попиту споживачів. Маркетингові дослідження майже не проводяться або проводяться формально. Серед провідних виробників стінових будівельних матеріалів в Україні далеко не на кожному підприємстві службі маркетингу приділяється належна увага.

На думку фахівців [9; 15], мінімум, що потрібно знати про потенційного покупця, це: що він будує, в яких масштабах, де, скільки йому потрібно цегли і якої саме. Ця нібито нескладна формула вивчення споживача обов'язково виправдає себе на практиці.

Створення інформаційної бази на основі сучасної обчислювальної техніки і комп'ютерних мереж є потужним засобом підтримки управлінських рішень не тільки у сфері маркетингу і збуту, а й у сфері виробництва, фінансів, управління кадрами тощо.

На наш погляд, галузь виробництва будівельних матеріалів потребує проведення великої роботи з інформатизації для створення інформаційно-довідкової бази даних підприємств будівельної індустрії та будівельних матеріалів, яка могла б бути доступною для всіх зацікавлених осіб через мережу Інтернет та спеціальні друковані видання;

Одним з основних стінових матеріалів, що традиційно використовується в Україні є керамічна цегла. Сільські підприємства з виробництва керамічної цегли є важливою складовою виробничої інфраструктури сільських територій.

Перевагою керамічних виробів є: висока міцність, морозостійкість, водостійкість, вогнестійкість. І як результат – довговічність. Недолік – неможливість виготовлення деталей великих розмірів. Розміри звичайної червоної цеглини 250х120х65, полуторної 250х120х88 мм, маса – 2,75-3 кг [3; 6; 7; 13].

Виготовляють цеглу за такою схемою: приготування глиняної суміші, формування, сушіння, випалювання. За міцністю цегла поділяється на такі марки: 75, 100, 125, 150, 200, 250, 300 [3; 7; 13].

Цеглу і керамічні блоки використовують для кладки зовнішніх та внутрішніх стін. Для облицювання як зовнішніх, так і внутрішніх стін використовують облицювальну цеглу, керамічні камені та керамічну плитку.

Широке застосування набули пористі вогнетривкі матеріали. Вони дають змогу економити теплову енергію, або при тих же енерговитратах – зменшувати товщину стін [14].

Підприємства з виробництва керамічної цегли є важливою складовою виробничої інфраструктури сільської території, підпорядковуються спільним економічним і енергетичним проблемам агропромислового комплексу та користуються спільним ресурсним потенціалом.

Враховуючи виробничо-галузеву специфіку підприємств з виробництва керамічної цегли, серед існуючих концепцій стратегічного управління в умовах ринку можна виділити найбільш прийнятні: товарно-цінову (якість продукції, її рентабельність, асортимент, потреби, ціна, ринкова кон'юнктура, рівень конкуренції, перспективи); виробничу (сировинна база, кваліфікація кадрів, ефективність використання виробничого потенціалу і виробничих потужностей, технологія виробництва, якість менеджменту); збутову (наявність мережі збуту і каналів просування продукції на ринок, сегмент ринку, упаковка продукції, реклама тощо). На основі зазначених показників систематизують критерії ефективності функціонування цегельних підприємств, які характеризують рівень управління

внутрішньогосподарською діяльністю, у тому числі використання потенціальних можливостей з врахуванням специфіки і характерних особливостей цегельного виробництва [2; 3; 4; 12; 13]..

За рівнем потужності дослідники [3; 15] розділили підприємства з виробництва цегли на відповідні групи:

1) невеликі сільські цехи з річною потужністю від 1 до 3 млн шт. умовної цегли (такими вважаються вироби з габаритами 250×120×65 мм). Питома вага продукції, яку випускають ці заводи від загальної кількості по Україні становить 10%;

2) заводи, у тому числі сільські, обладнані старими кільцевими печами, що виробляють до 5 млн шт. цегли на рік. Питома вага продукції, яку випускають ці заводи від загальної кількості по Україні становить 23%;

3) понад сотня нових підприємств, підпорядкованих Мінагропролітики, потужністю від 5 до 25 млн шт. умовної цегли на рік. Питома вага продукції, яку випускають ці заводи від загальної кількості по Україні становить 31%;

4) серія виробництв, підпорядкованих корпорації "Будматеріали", продуктивністю від 30 млн шт. умовної цегли на рік;

5) нове покоління заводів – 60-ти мільйонники, п’ять з яких працюють на імпортному устаткуванні: у Києві, Новоолександрівці Дніпропетровської області та Чапаєвці Запорізької (на чеському устаткуванні) областей, в Івано-Франківську та Ромнах Сумської області (на болгарському устаткуванні). Питома вага керамічної цегли, яку випускають заводи 4-ї і 5-ї груп від загальної кількості по Україні становить 36% інші 64% припадають на сільські заводи, які знаходяться в межах відповідних сільських територій [3; 15],

Проведений аналіз стану і рівня використання керамічних заводів свідчить, що понад 80% підприємств побудовані ще на початку і в середині минулого сторіччя. Устаткування цих підприємств морально і фізично дуже застаріло, а виробничі можливості використовуються не повністю. Виявлено, що підприємства з проектними потужностями: від 1 до 3 млн шт. цегли на рік використовують свої виробничі можливості всього на 53,5%; від 3 до 8 млн шт. цегли на рік – на 58,2 %; від 8 до 15 млн шт. цегли на рік – на 74,7%; понад 15 млн шт. цегли на рік – на 69,2%. Причиною такого стану є недостатнє забезпечення ресурсами, зокрема паливно-енергетичними або відсутністю коштів на їх придбання, а також відсутністю коштів на заміну чи модернізацію застарілого зношеного устаткування. Всі аналізовані заводи потребують докорінного переоснащення, реконструкції і модернізації, без чого неможливо впровадити новітні, прогресивні та ресурсозберігаючі технології [3; 15].

Слід зауважити, що значна частина підприємств по виробництву будівельних матеріалів, зокрема керамічної цегли функціонує у межах сільських територій. Так склалося історично і географічно, що найважливішими факторами, що обумовлювали райони і пункти будівництва цих підприємств були: сировинний, трудовий, паливно-енергетичний, водний, кліматичний, фактор рельєфу та сейсмічності, близькість до транспортних ресурсів і споживача. Такі підприємства функціонують як самостійні формування, так і у складі аграрних комплексів.

Галузь виробництва будівельних матеріалів, зокрема підприємства з виробництва керамічної цегли, виконуючи своє головне призначення, задовольняти потреби основного виробництва аграрного сектору і населення сільських територій, роблять свій внесок в економіку сільської території. Крім того, вона створює додаткові робочі місця, забезпечуючи повнішу зайнятість населення.

Свого часу (1990 р.) Україна посідала одне з чільних місць за кількістю виробленої цегли. Керамічну та силікатну цеглу випускали на великій кількості заводів і заводчиків, деякі поки ще функціонують і сьогодні. Загальна потужність підприємств з виробництва цегли в Україні – понад 10,6 млрд. штук на рік. Зараз ця потужність використовується на 30 %. Половина підприємств, які випускають цеглу –нерентабельні. Це пов’язано, перш за все , з тим, що постійно зростає собівартість, виробництва цегли - через збільшення витрат, зокрема, на сировину, на утримання й експлуатацію обладнання [3; 6; 7; 13].

Крім цегли, одним з найперспективніших стінових матеріалів, виробництво яких можна здійснювати на сільських територіях, є пористі бетонні блоки з перлітовим, керамзитовим, аглопоритовим та іншими заповнювачами. Технологічний процес виробництва пористих бетонних виробів включає п’ять основних стадій [1; 4; 13; 14]: підготовка сировинних матеріалів; приготування вапняно-піщаної суміші; приготування силікатобетонної суміші; формування виробів на віброплощадках; твердіння відформованих виробів в автоклаві.

Особливої уваги заслуговує технологія виробництва газобетону YTONG, яка була запатентована ще в 1924 році шведським вченим Акселем Еріксоном [1; 14]. У промисловому масштабі блоки YTONG були виготовлені в 1929 році. У наступні десятиріччя почалося процвітання виробництва газобетону. Газоблоки почали виробляти на території Німеччини та Польщі. Ці роки датовані початком істинного розвитку технології виробництва блоків з пористого бетону.

Для виробництва блоків YTONG застосовується натуральна сировина: пісок, вапно, вода і невелика кількість цементу і ангідриту. Піноутворювач - алюмінієва паста, вступаючи в реакцію з гідроксидом кальцію, розпушує масу, що дає можливість утворення мільйонам дрібних пор. Дуже

ретельний відбір сировини і добре налагоджений технологічний процес з комп'ютерним управлінням системи дозування дозволяє виробляти однорідний матеріал з дуже високими і сталими експлуатаційними характеристиками.

Газобетон YTONG поєднує в собі дві найбільш важливі для житла характеристики: міцність і теплоізоляцію, які гарантують мільйони дрібних пор.

Вся продукція YTONG характеризується дуже високою паропроникністю. Будівлі, виконані з одношарової технології з елементів YTONG, забезпечують відповідний рівень вологості без конденсації водяної пари усередині стіни. Як одношарові, так і двошарові стіни, зведені в даній технології, гарантують оптимальний мікроклімат приміщень і характеризуються повільною віддачею тепла. Це забезпечує високий тепловий комфорт приміщень: взимку - тепло, влітку - прохолодно.

YTONG - це матеріал з міцністю, яка дозволяє зведення конструкційних стін будівель до 3-4 поверхів. Блоки YTONG є ідеальним матеріалом для кладки одношарових стін в приватному односімейному будівництві. Найтепліші і найсучасніші продукти з серії YTONG - це блоки YTONG ENERGO. Ці блоки виробляються з легкого пористого бетону PP2/0,35 і об'єднують три основні характеристики будівельних матеріалів: міцність, легкість і теплоізоляцію. YTONG ENERGO дозволяють зведення найтепліших одношарових стін без додаткового утеплення.

Існуючий рівень виробництва стінової кераміки значно відстає від сучасних вимог. Це пов'язано з високою енергоємністю, використанням на підприємствах фізично та морально застарілого устаткування, що не дозволяє забезпечити необхідний ступінь переробки сировинних сумішей, не дає можливості застосовувати багатокомпонентні суміші з використанням відходів промислових виробництв і, таким чином, розширити сировинну базу.

Серед важливих проблем в сфері виробництва будівельних матеріалів є: не завжди обґрунтоване територіальне розміщення підприємств; недостатній розвиток маркетингових досліджень ринку будівельних матеріалів на підприємствах; слабке впровадження нових інформаційних технологій тощо.

Раціональне розміщення промисловості стінових будівельних матеріалів передбачає врахування географічної близькості до сировинних ресурсів, споживачів, наявність робочої сили тощо.

В сучасних умовах, коли енергоносії постійно дорожчають, на заводах будівельних матеріалів необхідно впроваджувати нові безвідходні та маловідходні технології. Такі технології – це основа зниження ресурсоспоживання на стадії виробництва продукції та підвищення її якості, яка означає економію ресурсів на стадії експлуатації. За умов розвиненого ринку процеси ресурсозбереження регулюються конкуренцією, яка у поєднанні з ринковим ціноутворенням представляє собою головну рушійну силу ефективності виробництва, у тому числі й за рахунок раціонального ресурсоспоживання. Конкуренція, з одного боку, змушує постійно підвищувати якість продукції, а з іншого – зменшувати витрати на її виробництво.

Забезпечення сталого розвитку підприємств промисловості будівельних матеріалів потребує вирішення важливого завдання щодо підвищення ефективності управління матеріальними ресурсами, що може бути забезпечено на підставі використання сучасних логістичних підходів, спрямованих на доведення будівельних матеріалів до споживачів в обумовлений термін з мінімальними витратами і, на підставі цього, максимальне задоволення попиту та підвищення прибутковості діяльності.

В ринкових умовах логістика має високий потенціал економічної ефективності, який виявляється у високому рівні організації виробництва і, як наслідок, в економії матеріальних і фінансових ресурсів, а ефект залежить від масштабів поширення логістики [8; 12; 15].

Слід відзначити, що в даний час у будівельному комплексі створені усі умови, які необхідні для переходу від стихійних логістичних зв'язків до цілеспрямованого формування ланцюгів постачань будівельних матеріалів. Відправною точкою створення обґрунтованої логістичної системи є вивчення пропозицій конкурентів та потреб клієнтів, таких як: своєчасна доставка товару; готовність постачальника виконати замовлення; обережне поводження з товаром під час вантажно-розвантажувальних робіт; готовність постачальника приймати та швидко замінювати дефектні товари назад; готовність постачальника зберігати товарно-матеріальні запаси на вимогу клієнта.

Ефективність логістики конкретизується такими натуральними показниками: 1) рівень запасів; 2) час проходження матеріалів логістичним ланцюгом; 3) тривалість циклу виконання замовлення, якість та рівень сервісу; 4) розміри партії вантажів; 5) рівень використання виробничих потужностей; 6) час реакції на претензії споживачів; 7) тривалість виробничого циклу від замовлення на ресурси до виготовлення продукції; 8) маневреність, адаптивність та стійкість роботи та ін. [3; 13; 15]. При цьому має враховуватися сукупність понесених витрат на закупку та поставку сировини, виробничих, інформаційних витрат, витрат на зберігання запасів готової продукції на складах та витрат на товарорух.

Сільські підприємства будівельної індустрії, життєвий цикл яких у середині 80-х років минулого століття знаходився на стадії підйому і розквіту, протягом останніх 25 років опинились на стадії спаду. Вони працювали буквально на знос, що в умовах економічних перетворень поставило їх на межу розвалу. Через технологічну відсталість та монополізм великих державних підприємств будівельної індустрії при сьогоднішньому співвідношенні рівнів купівельної спроможності і цін будівельний ринок

перенасичений дорогими матеріалами. Проте будівництво потребує високоякісних, довговічних, екологічно безпечних матеріалів та виробів, які б забезпечували комфорт і дизайн будівель та споруд.

Попит на ринку будівельних матеріалів стає все більш вибірковим. З одного боку, він переміщується до відносно дешевих нетрадиційних будівельних матеріалів, які мають високі споживчі якості (вироби з пористого бетону, матеріали із золошлакових та інших відходів виробництва), з іншого – підвищується попит на престижні і дорогі матеріали для індивідуального та офісного будівництва (черепиця, високоякісні керамічні, фаянсові та столярні вироби, опоряджувальні матеріали, предмети та системи автономного життєзабезпечення садиб та будинків) [2; 7; 15].

Враховуючи, що будівельна промисловість відноситься до числа галузей індустріального виробництва, вона повинна розвиватися дуже високими темпами. Державна політика розвитку сільських територій покликана забезпечувати формування сприятливого інституційного, організаційного та економічного середовища на загальнонаціональному та регіональному рівнях, стимулювати налагодження дієвих механізмів залучення вітчизняних і закордонних інвестицій у сільську місцевість, а також створювати комфортні умови для проживання і роботи мешканців українського села.

***Висновки з проведеного дослідження*.** Сільські території мають значні потенціальні можливості в покращанні життя на селі за рахунок раціонального використання наявних ресурсів природного походження шляхом розвитку на сільських територіях промислової будівельної індустрії. Володіючи значними запасами піску, глини та іншої будівельної сировини економічно доцільно розвивати місцеву будівельну індустрію, що сприятиме вирішенню проблеми зайнятості сільського населення, зростання його доходності та забезпечуватиме індустріальний розвиток сільських територій, оскільки виробництво будівельних матеріалів пов'язане з капітальним будівництвом та галузями, які його обслуговують.

Для забезпечення ефективного розвитку будівельної індустрії на селі важливо при розміщенні підприємств будівельних матеріалів враховувати географічну близькість до сировинних ресурсів, споживачів, робочої сили тощо.

В сучасних умовах, коли енергоносії постійно дорожчають, на заводах будівельних матеріалів необхідно впроваджувати нові безвідходні та маловідходні технології.

Забезпечення сталого розвитку підприємств промисловості будівельних матеріалів потребує вирішення важливого завдання щодо підвищення ефективності управління матеріальними ресурсами, яке може бути забезпечено на підставі використання сучасних логістичних підходів, спрямованих на доведення будівельних матеріалів до споживачів в обумовлений термін з мінімальними витратами і, на підставі цього, максимальне задоволення попиту та підвищення прибутковості діяльності.

Бібліографічний список

1. Будівельне матеріалознавство / За ред. П.В.Кривенко. – К. : Ліра-К, 2012. – 624 с.

2. Дейнеко Л.В. Перспективи посткризового розвитку вітчизняного ринку будівельних матеріалів / Л.В. Дейнеко, Е.І. Шелудько // Економічний вісник. – №18/3. – 2012. – С. 94-100. Prospects of post crisis development of domestic building materials market

3. Коваленко О.В. Методика оцінки використання виробничого потенціалу підприємств з виробництва керамічної цегли / О.В. Коваленко. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – 49 с.

4. Кондратенко В.А. Проблемы кирпичного производства и способы их решения / В.А. Кондратенко, В.Н. Пашков // Строительные материалы. – 2002. – № 3. – С. 43-45.

5. Малік М.Й. До питання сталого розвитку сільських територій / М.Й. Малік // Економіка АПК. – 2008. – № 5. – С. 51–58.

6. Мариуц С. Выбираем кирпич. Реалии и перспективы производства керамического кирпича в Украине / С. Мариуц // БудМайстер. – 2004. – № 6. – С. 35–39.

7. Маршак М. Перспективи виробництва керамічної цегли / М. Маршак // Українські будівельні матеріали. – 2005. – № 7–8. – С. 10–12.

8. Назукін Ю.М. Стан та перспективи розвитку підприємств з виробництва будівельних матеріалів / Ю.М. Назукін // Науково-практичне видання «Незалежний аудитор». – № 5 (10). – 2013. – С. 59-63.

9. Окландер М. Концепція формування системи маркетингових досліджень інновацій машинобудівного підприємства / М. Окландер, О. Яшкіна // Економіст. – 2013. – № 11 (325). – С. 52-56.

10. Прокопа І. Сільські території України: дослідження і регулювання розвитку / І. Прокопа // Економіка України. – 2007. – № 6. – С. 50–59.

11. Розвиток сільських територій України. – К. : ІВЦ Держкомстату України, 2006. – 751 с.

12. Стороженко Л.О. Оцінка експортних можливостей промисловості будівельних матеріалів / Л.О. Стороженко // Будівництво України. – 2006. – №5. – С 29–33.

13. Чайка В.А. Производство керамического кирпича на отечественном оборудовании с совмещением процесса сушки и обжига / В.А. Чайка // Строительные материалы. – 2002. – №8. – С. 10-11.

14. Червяков Ю.Н. Порівняльні властивості стінових матеріалів та підвищення енергоефективності виробництва ніздрюватобетонних виробів / Ю.Н. Червяков // Строительные материалы и изделия. – 2006. – № 3. – С. 4.

15. Шевченко В.О. Стан і перспективи розвитку ринку будівельних матеріалів в Україні [Електронний ресурс] / В.О. Шевченко // Ефективна економіка. – Режим доступу: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3124.

References

1. Kryvenko, P.V. (2012), *Budivelne materialoznavstvo* [Building materials science], Lira-K, Kyiv, Ukraine, 624 p.

2. Deineko, L.V. and Sheludko, E.I. (2012), "Prospects of post crisis development of domestic building materials market", *Ekonomichnyi visnyk*, no. 18/3, pp. 94-100.

3. Kovalenko O.V. (2009), *Metodyka otsinky vykorystannia vyrobnychoho potentsialu pidpryiemstv z vyrobnytstva keramichnoi tsehly* [Methods of evaluation use of production potential of enterprises with production of ceramic brick], Vyd-vo ZHDU im. I. Franka, Zhytomyr, Ukraine, 49 p.

4. Kondratenko, V.A. and Pashkov, V.N. (2002), "Problems of brick production and ways their solutions"*, Stroitelnyye materialy*, no. 3. pp. 43-45.

5. Malik, M.Y. (2008), "To the question of sustainable development of rural territories", *Ekonomika APK*, no. 5, pp. 51–58.

6. Mariuts, S. (204), "Choose brick. Realities and prospects of production of ceramic bricks in Ukraine", *BudMayster*, no. 6, pp. 35–39.

7. Marshak, M. (2005), "Prospects of production of ceramic bricks", *Ukrainski budivelni materialy*, no. 7–8. pp. 10–12.

8. Nazukin, Iu.M. (2013), "State and prospects of development of the enterprises with producing construction materials", *Naukovo-praktychne vydannia «Nezalezhnyi audytor*», no. 5(10), pp. 59-63.

9. Oklander, M. and Yashkina, O. (2013), "The concept of formation of the system of marketing research innovation of machine building enterprise", *Ekonomist*, no. 11 (325), pp. 52-56.

10. Prokopa, I. (2007), "Rural territories of Ukraine: research and regulation of development", *Ekonomika Ukrainy*, no. 6, pp. 50–59.

11. *Rozvytok silskykh terytorii Ukrainy* [Development of rural territories Ukraine] (2006), IVTs Derzhkomstatu Ukrainy, Kyiv, Ukraine, 751 p.

12. Storozhenko, L.O. (2006), "Evaluation of export opportunities of building materials industry", *Budivnytstvo Ukrainy,* no. 5, pp. 29–33.

13. Chayka, V.A. (2002), "Production of ceramic bricks on the domestic equipment with combination of the process drying and firing", *Stroitelnyye materialy*, no. 8, pp. 10-11.

14. Cherviakov, Yu.N. (2006), "Comparative properties of the wall material and improving energy efficiency of production of cellular concrete products", *Stroitelnyye materialy i izdeliya*, no. 3, pp. 4.

15. Shevchenko, V.O. (2014), "The status and the prospects of development of the construction materials market in Ukraine", *Efektyvna ekonomika*, available at: http://economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3124.

Стельмащук А.М. ЕФЕКТИВНІСТЬ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ БУДІВЕЛЬНОЇ ІНДУСТРІЇ НА СЕЛІ

Мета. Метою статті є обґрунтування доцільності і напрямів розвитку підприємств будівельної індустрії на селі як основи покращання вирішення проблеми зайнятості сільського населення, зростання його доходності та забезпечення індустріального розвитку сільських територій.

Методика дослідження. У процесі наукового дослідження використовувалася сукупність таких методів: монографічний – при обґрунтуванні сутнісної характеристики сільських територій, структурної системи будівництва та будівельної індустрії; системно-структурний підхід – при визначенні структури будівельної індустрії на сільських територіях та потенціалу природної сировини для виробництва будівельних матеріалів; статистично-економічний аналіз – для визначення раціонального розміщення підприємств будівельної індустрії і оцінки їх ефективного функціонування; узагальнення та наукової абстракції – для обґрунтування напрямів підвищення ефективності функціонування і розвитку підприємств будівельної індустрії на сільських територіях.

Результати. Здійснена сутнісна характеристика сільських територій як економічного формування, соціально-економічної й виробничо-господарської структури, просторового базису виробництва та природного середовища і місця життєдіяльності людей.

Дана характеристика будівництву як багатофункціональній системі з великою кількістю зв'язків і залежностей, будівельній індустрії з поділом її на стадії виробництва будівельних матеріалів і безпосередньо будівництва та визначена структура будівельної індустрії на сільських територіях.

Охарактеризовано сировинний потенціал країни для виробництва будівельних матеріалів. Визначено фактори раціонального розміщення підприємств з виробництва будівельних матеріалів. Обґрунтовано чинники ефективного функціонування підприємств з виробництва будівельних матеріалів.

Наукова новизна. Використано комплексний підхід до розгляду проблем розвитку сільських територій їх індустріалізації за рахунок раціонального розміщення і ефективного функціонування та розвитку підприємств з виробництва будівельних матеріалів.

Практична цінність. Отримані результати дослідження направлені на вирішення проблеми зайнятості сільського населення, покращання життя зростання його доходності на селі за рахунок раціонального використання наявних ресурсів природного походження шляхом розвитку на сільських територіях підприємств промислової будівельної індустрії.

Ключові слова: сільська територія, підприємства будівельної індустрії, будівництво, природна будівельна сировина, будівельні матеріали, чинники ефективності.

Stelmashchuk A.M. THE EFFICIENCY OF THE DEVELOPMENT OF ENTERPRISES OF BUILDING INDUSTRY IN RURAL AREAS

Purpose. The aim of the article is the substantiation of expediency and directions of development of the enterprises of building industry in rural areas as the basis for solving the problem of improving rural employment, increasing its profitability and ensuring industrial development of rural areas.

Methodology of research. A set of the following methods were used during the research process: monographic – in substantiating the essential characteristics of rural areas, structural systems of building and building industry; system and structural approach – in determining the structure of building industry in rural areas and the potential of natural raw materials for the production of building materials; statistical and economic analysis – to determine the rational distribution of enterprises of building industry and evaluate of their effective functioning; generalization and scientific abstraction – to substantiating ways of increasing efficiency of operation and development of enterprises of building industry in rural areas.

Findings. The essential characteristic of rural areas as an economic formation, social and economic, industrial and economic structure and spatial basis of production and the natural environment and places of human activity have been carried out.

This characteristic for building as a multifunctional system with a lot of relationships and dependencies, the buildings industry with the division on the stages of production of building materials and directly construction has been carried out and the structure of building industry in rural areas has been defined.

Raw material potential of the country for the production of building materials has been characterized. Factors for rational distribution of enterprises with producing building materials have been determined. The factors of effective functioning of enterprises with producing building materials have been substantiated.

Originality. Comprehensive approach was used to consideration of problems of rural development of their industrialization through rational allocation and efficient functioning and development of enterprises with producing building materials.

Practical value. The obtained results of research are aimed at solving the problem of rural employment, improvement of living increase its profitability in the countryside through the rational use of available resources of natural origin through the development of enterprises of the industrial building industry in rural areas.

Key words: rural areas, enterprises of building industry, building, natural building materials, building materials, factors of efficiency.

Стельмащук А.М. ЭФФЕКТИВНОСТЬ РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ СТРОИТЕЛЬНОЙ ИНДУСТРИИ НА СЕЛЕ

Цель. Целью статьи является обоснование целесообразности и направлений развития предприятий строительной индустрии на селе как основы улучшения решения проблемы занятости сельского населения, рост его доходности и обеспечения индустриального развития сельских территорий.

Методика исследования. В процессе научного исследования использовалась совокупность следующих методов: монографический - при обосновании сущностной характеристики сельских территорий, структурной системы строительства и строительной индустрии; системно-структурный подход - в определении структуры строительной индустрии на сельских территориях и потенциала природного сырья для производства строительных материалов; статистически-экономический анализ - для определения оптимального размещения предприятий строительной индустрии и оценки их эффективного функционирования; обобщение и научной абстракции - для обоснования направлений повышения эффективности функционирования и развития предприятий строительной индустрии на сельских территориях.

Результаты. Осуществлена сущностная характеристика сельских территорий как экономического формирования, социально-экономической и производственно-хозяйственной структуры, пространственного базиса производства и природной среды и места жизнедеятельности людей.

Дана характеристика строительству как многофункциональной системе с большим количеством связей и зависимостей, строительной индустрии с разделением ее на стадии производства строительных материалов и непосредственно строительства и определена структура строительной индустрии на сельских территориях.

Охарактеризован сырьевой потенциал страны для производства строительных материалов. Определены факторы рационального размещения предприятий по производству строительных материалов. Обоснованы факторы эффективного функционирования предприятий по производству строительных материалов.

Научная новизна. Использован комплексный подход к рассмотрению проблем развития сельских территорий их индустриализации за счет рационального размещения и эффективного функционирования и развития предприятий с ви¬роб¬ництва строительных материалов.

Практическая ценность. Полученные результаты исследования направлены на решение проблемы занятости сельского населения, улучшения жизни рост его доходности на селе за счет рационального использования имеющихся ресурсов природного происхождения путем развития в сельских территориях предприятий промышленной строительной индустрии.

Ключевые слова: сельская территория, предприятия строительной индустрии, строительство, естественная строительное сырье, строительные материалы, факторы эффективности.